

• természetesen reális agrárstratégia, felzárkózást igénylő vízió nem képzelhető el pénzügyi megalapozás nélkül! Át kell gondolni a megszerezhető források nagyságát, a rendelkezésre állás ütemét, s a legkényesebb feladat kétségkívül a **prioritások** meghatározása lesz! Az EU–15-ök mai színvonalára való felemelkedéshez is 1600–1800 milliárd Ft beruházásra lenne szükség!

Koherens agrárstratégia kidolgozásához még sok a bizonytalanság, rengeteg az agrártudomány dolga. Közös erőfeszítéssel azonban elfogadható eredményre juthatunk. A feladat és a felelősség elől nem menekülhetünk el!

Kulcsszavak: *agrárstratégia, élelem-energia-környezet, versenyképesség*

IRODALOM

- Erdész Ferencné (2007): A magyar gyümölcs- és zöldségpiac helyzete és kilátásai. Agrárgazdasági Tanulmányok. 1, 168.
- Kürti Andrea – Stauder M. – Wagner, H. – Kürthy Gy. (2007): A magyar élelmiszer-gazdasági import dinamikus növekedésének okai. Agrárgazdasági Tanulmányok. 4, 126.
- Láng István – Csete L. – Jolánkai M. (2007): *A globális klímaváltozás: hazai hatások és válaszok*. Szaktudás, Budapest
- Popp József (2007): A bioüzemanyag-gyártás nemzetközi összefüggései. Agrárgazdasági Tanulmányok. 6, 132.

- Udovecz Gábor (2007): Az európai agrárpolitika eszményei és realitásai. *Gazdálkodás*. 2, 1–10.
- Csáki Csaba (2008): Agricultural Economics and Transition: “What Was Expected, Observed and Learned”. *Studies in Agricultural Economics*. 108, 5–18.
- Udovecz Gábor (2008): Alkalmazkodási kényszerben a magyar mezőgazdaság. *Gazdálkodás*. 1, 4–12.
- Udovecz Gábor – Popp J. – Potori N. (2008): New Challenges for Hungarian Agriculture. *Studies in Agricultural Economics*. 108, 19–31.

Tudós fórum

TÁMOGATOTT KUTATÓCSOPORTOK – ALULNÉZETBŐL

Takács Gábor

az MTA doktora, tudományos főmunkatárs,
MTA–ELTE Elméleti Fizikai Kutatócsoport
takacs@elte.hu

A támogatott kutatócsoportok hálózata 2006-ban mélyreható átalakításon esett át egy olyan pályázati rendszer bevezetésével, amelynek keretében a kutatócsoportok három+két évre nyerik el a támogatást; félidőben a folytatásról egy (első alkalommal 2009-ben esedékes) értékelés dönt. Kutatócsoporti alkalmazottként ezt az átalakulást sajátos szemszögből („alulnézetből”) kísérhettem figyelemmel. Az alábbiakban ebből a nézőpontból kiindulva elemzem a kialakult helyzet néhány fontos mozzanatát, és az elért eredmények mellett felmerült problémákra próbálok megoldást keresni.

A kutatócsoportok között az új pályázati forduló erős szelekciót végzett: számuk 171-ről 79-re csökkent, a Támogatott Kutatóhelyek Irodája (TKI) keretének terhére foglalkoztatott kutatók száma pedig 471 főről 364 főre apadt.¹ A kis (egy-két fő) létszámú csoportok túlsúlya megszűnt, ezáltal a szerkezet összességében hatékonyabbá vált. A kutatócsoportok között a pályázaton felosztott támogatás

1756 MFt (millió forint) volt;² ez az összeg 2008-ban is lényegében változatlan maradt. Ez jelentős csökkenést mutat az előző ciklus utolsó évében (2006) a csoportoknak a TKI keretéből juttatott 1936 MFt teljes támogatási összeghez képest.² Saját csoportunk példáján bemutatva: az Elméleti Fizikai Kutatócsoport támogatása 55 MFt-ról 37 MFt-ra esett vissza, ezzel együtt létszáma tíz főről hat és fél főre csökkent (ez teljes mértékben kutatói létszámot takar).³

A versenycentrikus pályázati rendszer kétségtelen pozitívuma a teljesítménykényszer

² Lásd a kutatócsoporti pályázat eredményhirdetését (*Akadémiai Értesítő*. LV/2006, 9, 120–123., valamint http://www.mta.hu/index.php?id=634&ctt_news=2873)

³ A kutatócsoportok 2006. évi teljes támogatására vonatkozó adat a TKI-tól származik.

A költségvetési törvényben a TKI számára biztosított központi költségvetési támogatás évek óta nominálértékben lényegében változatlan, illetve 2006 óta kis mértékben csökkenő tendenciát mutat (2004: 2009,2 MFt; 2005: 2107,7 MFt; 2006: 2074,3 MFt; 2007: 2053,0 MFt, 2008: 1979,3 MFt). A kutatócsoportok támogatásán felül ez a keret az iroda költségeit, illetve a központilag folyósított kifizetéseket (például jubileumi jutalmak) tartalmazza.

¹ A létszámadatok a TKI-tól származnak.

megjelenése. Ugyanakkor az átalakítás egy már létező rendszerben zajlott, és ezáltal számos (feltehetően ilyen formában nem szándékolt) negatív hatással járt. A pályázati rendszerrel összeegyeztethetetlennek ítélt, már meglévő határozatlan idejű kinevezéseket az új rendszerben határozott idejűvé változtatták (a kiírás⁴ értelmében ha ezt valaki nem fogadta el, szerződését felmondással megszüntették). A határozott idejű kinevezések gyakorlatát gyakran indokolják, hogy a kutatócsoportok elsősorban poszt doktorokat alkalmaznak. A kutatócsoportok első indulása óta eltelt idő alatt azonban számos csoportban kinevelődtek önálló kutatóegységiségek, akik a csoport kutatási témájával koherens módon, de mégis nagymértékben függetlenül dolgoznak, saját vezető kutatói és pályázati aktivitással egybekötve. Az ezzel kapcsolatos nehézségeket az a javaslat sem oldja meg, hogy a „tenure” feltételeit teljesítő (például nagydoktori címet szerzett) kutatók egyetemi állásba kerüljenek, mivel az egyetemek tipikusan a meglévő vezető oktatói státuszaik számát sem (vagy alig) képesek szinten tartani.⁵

A létszámot tekintve, összességében 61 fő⁶ esetében az addig határozatlan idejű alkalmazás határozott idejűre változott, ami igen

⁴ Akadémiai Értesítő. LV/2006, 3, 41–46.

⁵ Jellemző tendencia, hogy miközben egyre nagyobb hiány mutatkozik az oktatási feladatok ellátásához szükséges minősített oktatói létszámban, új alkalmazásra (különösen vezető oktatói szinten) kevés vagy szinte semmilyen lehetőség sem adódik. Sok esetben a nyugdíjas kollégák bevonása elengedhetetlen a zökkenőmentes oktatási tevékenységhez.

⁶ További 63 fő esetén a határozatlan idejű munkaviszony átszervezés miatti felmentéssel szűnt meg. A létszámcsökkenést kiadásaira a PM külön erre fenntartott keretéből 342 MFt-ot fordítottak (forrás: az MTA főtitkárnak előterjesztése a 2006. évi költségvetés végrehajtásáról, https://mta.hu/fileadmin/uevgezseb/03_Koltsegvetesi_beszamolom2006.pdf)

furcsa helyzeteket is eredményezett: az érintett kutatók között az MTA levelező tagja is található, akinek ezzel kutatói főállása vált határozott idejűvé. Természetesen ez az eljárás erősen megkérdőjelezhető az MTA doktora címmel rendelkező munkatársaknál, sőt a főmunkatársi beosztást elért és tudományos bizonyított kutatók esetén is.

A jelenlegi rendszerben a csoportok pusztán léte minden pályázati ciklusban kétszer is függőbe kerül: egyszer az időközi beszámolóknál, másodszer pedig a következő pályázati ciklusnál. Míg a poszt doktori alkalmazásnál az erős teljesítménykényszer fenntartása indokolt, a képességeiket már bizonyított, szenior kutatók esetén az állandó egzisztenciális fenyegetettség inkább negatív hatású a kutatói teljesítményre, és lehetetlenné teszi a hosszabb távra tervezett kutatómunkát.

További problémák forrása, hogy a pályázati forduló során sikerült a teljes költségvetést lekötöni, így a TKI ezzel teljes mértékben tartalék nélkül maradt.⁷ A kutatócsoportok szintjén pedig kis méretük miatt nincs érdemi pénzügyi mozgástér. Ilyen módon lehetetlené vált a kutatók előresorolása,⁸ ami a jogi szabályozást sértő helyzetekhez vezetett. Kormányrendelet⁹ írja elő az MTA doktori címet szerzett kutatók besorolását tudományos tanácsadói munkakörbe, és a tudományos főmunkatársi besorolásnak is kötött feltételei vannak, amiktől a jogszabály értelmében eltérni nem lehet. Az ilyen módon alakadt előresorolások már most halmozódnak a rendszer-

⁷ A TKI sajátossága, hogy nem folytathat például vállalkozói jellegű tevékenységet, így gazdálkodási lehetőségei (például a kutatóintézetekkel összehasonlítva) erősen korlátozottak.

⁸ A szerző ebben a kérdésben személyesen is érintett.

⁹ Lásd a többször módosított 49/1993. (III. 26.) Korm. rendelet 13. § (2) bekezdését.

ben. Miközben tehát a pályázati rendszer révén a teljesítmény hangsúlyozott elvárásként jelentkezik, az elért eredményeknek még a jogszabályban kötelezően előírt elismerése sem történik meg.

Fontos szempont az is, hogy a szenior kutatók létbizonytalanságban tartása, illetve az előmeneteli rendszer elakadása milyen hatást gyakorol a tudományos utánpótlást jelentő fiatalokra. Ebben a helyzetben a tudományos életpálya alapjai kérdőjeleződnek meg, hiszen a törekvő fiatal nem számíthat kutatói teljesítménye méltó elismerésére, nem is beszélve olyan szempontokról, mint a felnőtt élethez szükséges önálló egzisztencia megteremtése.

Összehasonlítási alapként: az akadémiai kutatóintézetekben a határozatlan idejű szerződés megkötése legkésoőbb a főmunkatársi kinevezéssel,¹⁰ de igen gyakran már korábban megtörténik, és a rendeletben előírt előmeneteli rendszer is biztosítottnak tekinthető.¹¹ Az intézetekre jellemző életpályával összevetve tehát a kutatócsoportok tagjai jelentős hátrányba kerültek. Egyáltalán nem túlzás kijelenteni, hogy a jelenlegi helyzetben az akadémiai kutatóközösség másodrendű polgárainak érezhetik magukat.

A kérdés tehát a következő: hogyan lehet összhangba hozni a kétféle életpályamodellt? Az alábbiakban néhány erre vonatkozó elképzelést szeretnék vázolni.

A határozatlan idejű szerződések úgy egyeztetethetők össze a pályázati rendszerrel, ha a „tenure” szintjét elért kutatók (bérkeretükkel együtt) a TKI által központilag kezelt

¹⁰ Az új pályázati rendszer bevezetése előtt a TKI-nál is ez volt a kinevezési gyakorlat.

¹¹ Ezzel nem kívánom kisebbiteni vagy letagadni, hogy az akadémiai kutatóintézetek is gyakran súlyos finanszírozási gondokkal küzdenek.

állományba kerülnek, így szerződéseik nem kötődnek a kutatócsoport finanszírozási ciklusához. A kutatócsoport pályázat „grant”-jellegű finanszírozásra kell történjen, ami a központi keret terhére alkalmazott határozatlan idejű kutatók állását nem érinti. Ez a „grant” elsősorban a határozott időre alkalmazott kutatók, valamint a segédszemélyzet (pl. laboratóriumi asszisztensek) bérét, illetve a pénzügyi lehetőségektől függően dologi és beruházási kiadásokat kell hogy fedezzen.

A pályázati ciklus eleve magában hordoz egy időszakonkénti felülvizsgálatot, amelynek alapján indokolt esetben a kutatócsoport felszámolható. Ezt úgy célszerű időzíteni, hogy felszámolás esetén biztosítani lehessen a csoport számára legalább egy éves átmeneti időt. Ezzel összefüggésben megfelelő szabályozás kell arra, hogy a határozatlan időre kinevezett kutató a felszámoláskor egy másik csoporthoz csatlakozhasson. Végül esetben az is elképzelhető, hogy függetlenített kutatóként az adott egyetemi kutatóhelyen maradjon.

A fentiek bevezetése esetén fontos szempont, hogy a TKI-költségvetésben a pályázathoz szükséges mozgástér megmaradjon. A jelenleg 364 kutató közül 27 tudományos tanácsadó és 107 tudományos főmunkatárs. Ez azt jelenti, hogy a határozatlan idejű alkalmazások az állomány legfeljebb 38 %-át érintenék, tehát a rugalmasság megmaradna.

Annak érdekében, hogy ez a későbbiekben is így maradjon, a határozatlan idejű alkalmazások (újbóli) bevezetésének ésszerű feltétele egy erős minőségi követelményrendszer felállítása. A határozatlan idejű főmunkatársi állásokat pályázati rendszerben célszerű betölteni a státusok megüresedésének ütemében. A pályázók rendeletben előírt minősítésére a Hálózati Tanács független szakértőket kérne fel, a minősítés maga az egyete-

mi habilitációhoz igazodó tudományos követelmények alapján történhet, a pályázó tudományos életrajza, publikációs és hivatkozási listája, valamint eddigi tudományos eredményeinek rövid (két-három oldalas) szöveges összefoglalása alapján. A végső döntést, akárcsak jelenleg, a Hálózati Tanács hozná meg. A jelenleg létező főmunkatársi szerződéseknél sem az a kívánatos eljárás, hogy automatikusan visszaminősüljenek határozatlan idejűvé; a kinevezéseknél már ezen esetekben is a fenti eljárást indokolt követni.

Az MTA doktorai esetén a kormányrendelet alapján a tudományos tanácsadói kinevezésnek automatikusan kell történnie. Ugyanakkor, mivel egy jóval szigorúbb minősítésen estek át, szerződésük eleve határozatlan idejű kell legyen.

A másik lényeges kérdés az előléptetések pénzügyi fedezetének megteremtése. Ami az elmaradt előléptetések problémáját illeti, rövid távon csak a TKI pótlólagos finanszírozása jelenthet kiutat.¹² A következő pályázati forduló kiírásakor lényeges szempont, hogy a TKI mindenképpen képezhesen tartalékot;

¹² A valódi megoldásnak nem tekinthető (és morálisan rendkívül negatív hatású) további létszámleépítés nem javít a pénzügyi helyzeten, mert határozott idejű szerződéseknél egyévi teljes illetményt ekkor is ki kell fizetni.

ez nemcsak az esedékes előléptetések miatt indokolt, a költségvetés minimális flexibilitása a normális működés alapvető feltétele. Amennyiben ez a mozgástér megfelelő szintű, ennek segítségével véghezvihető a kutatócsoportok szükséges átalakítása, összevonása, megszüntetése, valamint (célszerűen a pályázati fordulókhöz kapcsolódóan) új kutatócsoportok alapítása.

Összefoglalva: míg a pályázati rendszer átalakítása öröndetes elmozdulást jelent a teljesítményorientáltság és a rendszer dinamizálása felé, a már létező kutatócsoporti hálózat lényeges sajátosságainak figyelmen kívül hagyása súlyos feszültségekhez vezetett, amelyek orvoslása elsőrendű és sürgető feladat.

A szerző köszönetet mond Idei Miklósnak, a TKI igazgatójának a készséggel rendelkezésre bocsátott adatokért és egyéb háttérinformációkért; Rácz Zoltánnak és Bajnok Zoltánnak a kézírathoz fűzött megjegyzésekért, valamint az Elméleti Fizikai Kutatócsoport kollektívájának azokért a diszkusziókért, amelyek hozzájárultak a fenti javaslatok kidolgozásához.

Kulcsszavak: *támogatott kutatócsoportok, Támogatott Kutatóhelyek Irodája (TKI), pályázati rendszer, költségvetési kérdések, finanszírozási modell, kutatói életpályamodell, tenure*

AZ ALPOK–ADRIA TUDOMÁNYOS EGYÜTTMŰKÖDÉS – A TÉRSÉG AGRÁRKUTATÁSAINAK FÓRUMA

Jolánkai Márton

a mezőgazdasági tudomány doktora, egyetemi tanár, intézetigazgató
SZIE Növénytermesztési Intézet
jolankai.marton@mkk.szie.hu • jolankai.marton@office.mta.hu

Az idei évben mérőföldkőhöz érkezett az Alpok–Adria tudományos együttműködés és a hozzá kapcsolódó rendezvénysorozat, az *Alps–Adria Scientific Workshop*. A Magyar Tudományos Akadémia három tudományos bizottsága, az Agrokémiai és Talajtani Bizottság, a Növénytermesztési Bizottság és a Növényvédelmi Bizottság kezdeményezésére és közös szervezésében kialakult együttműködés mára a térség legnagyobb, és egyben – elfoglaltság nélkül is állítható – legkedveltebb tudományos eseményévé nőtte ki magát az agrártudományok területén.

Az együttműködés gyökerei messzire nyúlnak. Érzelmileg talán egészen a Monarchiáig, ténylegesen azonban a múlt század 70-80-as éveire, a hagyományosan jó horvát-magyar együttműködésekhez, az eszéki és a zágrábi egyetemek és agrárintézmények, valamint a magyar agrár egyetemek és -fakultások, a szegedi, martonvásári kutatóintézetek, valamint a gazdaságok és az akkor még működő, egyben a magyar mezőgazdaság „motorját” adó termelési rendszerek tudományos, gyakorlati és üzleti kapcsolataihoz. E történelmi együttműködésnek minden korban részesei voltak az osztrák, a cseh és a szlovák

agrárius kutatói, oktatói és gazdálkodói is. Az eszéki tudományos rendezvényeken vagy a martonvásári bemutatókon egymás mellett láthattuk a Zagrebcsanka és Lonja búzafajtákat a Solarissal, a Lovrinnal vagy a probsdorfi fajtákkal; az OSSK-kukoricahibridek vagy a GK-napraforgók ugyanúgy megbecsülésnek örvendtek Ruzynében mint Temesváron. A földművelés és a növénytermesztés, a közös kísérletezés élő, összefüggő rendszert alkotott. A 90-es évek gazdasági és politikai átalakulásai, változásai, majd a délszláv háborúk véget vetettek ennek, de legalábbis törést jelentettek a kapcsolatrendszer számára.

Az új évezred küszöbén, 1999-ben egyre több egyéni kezdeményezés indult a hajdantól volt kapcsolatok felelevenítésére, újak megteremtésére érdekében. Ezekben döntő szerepe volt, és van ma is a horvát agronómusok évente megrendezésre kerülő abbáziai konferenciáinak. Ezek a rendezvények, hagyományosan eszéki és zágrábi szervezésben váltakozva, csaknem fél évszázadon át közkedvelt fórumai voltak a térség agrárkutatóinak. A háborús körülmények okán a rendezvényeket a csatazajtól távol eső Opatijába telepítették át. Azóta is itt rendezik meg évente. 2001-ben azonban